

Literatura

- Zawadzki, B. i Strelau, J. (1997). Formalna Charakterystyka Zachowania - Kwestionariusz Temperamentu (FCZ – KT). Podręcznik. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Zawadzki, B. i Strelau, J. (1995). Podstawy teoretyczne, konstrukcja i własności psychometryczne inwentarza Formalna Charakterystyka Zachowania - Kwestionariusz Temperamentu. *Studia Psychologiczne*, 33, 49 – 96.

Korzenie RTT

1. Badania nawiązujące do teorii Pawłowa (1952 i neopawłowistów: Niebylicyna, 1966 oraz Tiepłowa, 1956)
  - Cechy temperamentu mają podłoże biologiczne i regulują zachowanie jednostki
  - Neopawłowici: odwrotna zależność pomiędzy siłą pobudzenia (funkcjonalna wydolność OUN), a wrażliwością (próg wrażliwości zmysłowej) – założenie poddane krytyce w najnowszej wersji RTT

Korzenie

2. Teorie aktywacji:

- koncepcja optymalnego poziomu aktywacji OPA (Hebb, 1955) – jednostki dążą do jego utrzymania poprzez zwiększanie lub zmniejszanie ilości stymulacji

- pojęcie aktywowalności (Gray, 1961)

$S_n \longrightarrow A_n + X$ – wysoka aktywowalność

$S_n \longrightarrow A_n - X$ – niska aktywowalność

Korzenie

3. Teoria czynności

rozwijana przez Tomaszewskiego (1978)

Ludzkie czynności stanowi główny sposób
regulacji stosunku:

jednostka – świat zewnętrzny

Definicja temperamentu wg RTT -

Temperament:

- to względnie stałe czasowo cechy osobowości (podlega zmianom pod wpływem dojrzewania oraz niektórych czynników środowiskowych)
- manifestuje się w formalnej charakterystyce zachowania (parametry energetyczne i czasowe).
- ujawnia się we wczesnym dzieciństwie
- charakteryzuje zarówno człowieka jak i zwierzęta
- jest pierwotnie zdeterminowany przez wrodzone mechanizmy fizjologiczne

Podstawowe założenia RTT

- Temperament należy do osobowości – stanowi jej najogólniejszą charakterystykę oraz podstawę dla kształtującej się osobowości
- Stało indywidualna: aspekt sytuacyjny i czasowy
- Podstawa biologiczna – właściwości neurohormonalne
- Czynniki środowiskowe oraz interakcja genotypu i środowiska może modyfikować cechy temperamentu
- Cechy temperamentu manifestują się w formalnej charakterystyce wszystkich wykonywanych czynności (emocjonalnych, poznawczych, motorycznych)

Podstawowe założenia RTT

- Rola temperamentu w regulacji stosunków ze światem ujawnia się głównie w sytuacjach i/lub zachowaniach ekstremalnych.

Cechy temperamentu:

- Są biologicznie zdeterminowane
  - związki z innymi cechami o podłożu biologicznym lub o formalnej charakterystyce
- Są uwarunkowane przez mechanizmy fizjologiczne uwarunkowane genetycznie
  - powinny uzyskiwać wysokie współczynniki dziedziczalności

Energetyczny poziom zachowania

Różnice indywidualne w mechanizmach fizjologicznych odpowiedzialnych za poziom energetyczny organizmu (nagromadzenie i rozładowanie zmagazynowanej energii)

Mechanizmy fizjologiczne EPZ określają :

- Wielkość pobudzenia
- Stopień rozbieżności między optimum stymulacji a stymulacją otrzymaną
- Wielkość motywacji do przywrócenia stanu optymalnego
- Regulację korygującą stan rozbieżności

Charakterystyka energetyczna zachowania

Wrażliwość sensoryczna

Zdolność do reagowania na bodźce o niskiej wartości stymulacyjnej

Aktywność bezpośrednia i pośrednia

Tendencja do zachowań o dużej wartości stymulacyjnej

Wytrzymałość

Aдекватно reagowania w długotrwałej stymulacji i zdolność do działania w silnej stymulacji

Reaktywność emocjonalna

Intensywność reagowania na bodźce emocjonalnie negatywne

Charakterystyka czasowa zachowania

Zespół cech charakteryzujących przebieg reakcji w czasie

**Podstawa
fizjologiczna**

Labilność procesów
nerwowych

Ruchliwość procesów
nerwowych

Szybko powstawania i
zaniku procesów nerwowych

Szybko zmiany reakcji
odpowiedzi na zmiany
otoczenia

w wyniku racjonalnej analizy i bada

Charakterystyka czasowa zachowania

perseweratywno

wawo

Tendencja po
powtarzania i
trwania reakcji
mimo
zaprzestania
działania
bodźca
wywołującego

Tendencja do szybkiego
reagowania, do
utrzymywania wysokiego
tempa aktywności i do
łatwej zmiany jednego
zachowania
(reakcji) w inne,
odpowiednio do zmian otoczenia.

REGULACJA STYMULACJI

Pojęcie regulacji stymulacji odnosi się głównie do aspektu energetycznego zachowania, czyli do relacji cech odzwierciedlających możliwości przetwarzania stymulacji przez jednostkę. Te silnie związane ze sobą cechy to:

- reaktywno emocjonalna
- wytrzymałość
- wrażliwość sensoryczna
- aktywność
  - pierwsze trzy są skorelowane z ostatnią

Struktura temperamentu

- Cechy temperamentu pozostają ze sobą we wzajemnych relacjach współdziałając w wyznaczaniu potrzeby stymulacji i jej regulacji
- Efektywno regulacji stymulacji – dopasowanie dopływającej stymulacji do indywidualnych możliwości jej przetwarzania.
- Standard regulacji stymulacji – utrzymanie poziomu stymulacji w granicach OPA

Efektywna regulacja stymulacji

Zharmonizowane struktury temperamentu
Asocjacja w obrębie cech energetycznych

RE WYT AKT

Małe możliwości
przetwarzania stymulacji
typ melancholiczny

RE WYT AKT

Duże możliwości
przetwarzania stymulacji
typ sangwiniczny

Zwyczajowy poziom stymulacji = OPA

Nieefektywna regulacja stymulacji

Niezharmonizowane struktury temperamentu
Dysocjacja w obrębie cech energetycznych

RE WYT AKT

struktura z
tendencją do
przestymulowania
typ choleryczny

Zwyczajowy poziom
stymulacji $>$ ni OPA

RE WYT AKT

struktura z
tendencją do
niedostymulowania
typ flegmatyczny

Zwyczajowy poziom
stymulacji $<$ ni OPA

Temperament w działaniu

- **Osoby nisko reaktywne** – duża potrzeba stymulacji – poszukiwanie stymulacji i preferencja wysoko stymulujących form działania
- **Osoby wysoko reaktywne** – mała potrzeba stymulacji – unikanie stymulacji i preferencja nisko stymulujących form działania

1. Wolno wyboru sposobu działania – brak różnic w poziomie wykonania i kosztach psychofizjologicznych $WR = NR$
2. Brak możliwości wyboru działania
  - w warunkach wysokiej stymulacji: Spadek poziomu wykonania wysoko reaktywnych $WR < NR$
  - W warunkach niskiej stymulacji Wzrost poziomu wykonania nisko reaktywnych $WR > NR$
  - Gdy brak różnic w poziomie wykonania – różnice w ponoszonych kosztach psychofizycznych (wyśsze u wysoko reaktywnych), Klonowicz, 1974, 1987, 1992

TCR – Temperamentalny czynnik ryzyka

Długotrwałe utrzymująca się nieefektywna regulacja stymulacji powoduje TCR

- Badania Eliasza i Wrześnińskiego (1986) nad WZA i ryzykiem zawału serca

WR

Możliwość

NR

**Nadmierny
stres**

Stres dla osób WR

Stres dla osób NR

**Nadmierny
stres**

Słaba
stymulacja

wymagania

Wysoka
stymulacja

FCZ – KT - klucz

PYT. PRZEZ INWERSJ 1, 4, 20, 24, 30, 31, 32, 33, 34, 36,
37, 40, 41, 42, 47, 49, 52, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 64, 66, 68,
69, 70, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 92, 97, 99, 100, 110, 111,
112, 113, 114, 117, 118, 119, 120,

WAWO : = 8+ 10+ 19+ 29+ 33 i + 45+ 49 i+ 56+ 64 i +
72+ 76+ 85 i + 87 i + 91+ 99 i + 101+ 109+ 113 i +
116+ 120 i

PERSEWERATYWNO = 4 i + 6+17+22+27+36 i + 42 i +
46+54+58+68 i + 71+79+ 84 i +93+96+ 103+ 106+ 110 i
+117 i

WRA LIWO SENSORYCZNA = 2+ 7+ 13+ 20 i + 23+
30 i + 38+ 40 i + 47 i + 53 i + 57 i + 60+ 67+ 74+ 83 i +
88+ 92 i + 105+ 111 i + 119 i

FCZ – KT - klucz

REAKTYWNO   EMOCJONALNA = 12+ 15+ 21+ 31 i +
35+ 39+ 44+ 48+ 50+ 62+ 66 i + 80 i + 82+ 86+ 94+
97 i + 102+ 104+ 107+ 114 i

WYTRZYMAŁO   = 1 i +9+ 16+ 18+ 24 i + 26+ 34 i +
37 i + 41 i + 43+ 55 i + 59 i + 63 i + 69 i + 78+ 81 i
+ 90+ 95+ 108+ 112 i

AKTYWNO   = 3+ 5+ 11+14 +25+ 28+ 32 i + 51 +52 i
+ 61 i + 65+ 70 i + 73+75+ 77+ 89+ 98+ +100 i +
115+ 118 i

Zgodno   wewn trzna skal FCZ - KT

Skala	Cronbacha
wawo	0,73 - 0,80
Perseweratywno	0,78 - 0,81
Wra liwo Sensoryczna	0,70 – 0,78
Reaktywno Emocjonalna	0,82 – 0,87
Wytrzymało	0,86 – 0,88
Aktywno	0,79 – 0,83